

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

К. філол. н. Мартинова Л. Б.

Україна, м. Вінниця
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Abstract. *Correlations of the notions of “labor”, “human resources”, “labor potential”, “human capital” and “human potential” have been examined in the current paper. Content-analyses of the notion “human capital” from the point of view of Ukrainian scientists have been conducted.*

Keywords: *potential, labor recourses, human development, human capital, human potential.*

В процесі становлення наукової думки щодо соціально-економічної ролі людини українські науковці активно використовують і розвивають такі поняття як робоча сила, трудові ресурси, трудовий потенціал, людський капітал, людський розвиток. Дані поняття є тотожними у тому, що позначають людину основним фактором економічного прогресу, але варто також акцентувати увагу на принципових відмінностях між ними. Найвужчим, на наш погляд, є поняття робочої сили, як економічно активної частини населення. О. Грішнова підкреслює, що поняття «робоча сила» визначає в першу чергу те, що людина володіє здатністю до праці [17, с. 88]. В цьому руслі можна погодитись з думкою О. Грішної, що трудові ресурси і є сукупністю робочої сили, але з певним рівнем кваліфікації та професійної підготовки, необхідним за даних економічних умов [17, с. 88].

Схожих поглядів дотримується В. Онікієнко, логічно припускаючи, що трудові ресурси, як працездатна частина населення, що може бути залучена у процес виробництва, є основоположним елементом трудового потенціалу як сукупності працездатного населення з визначеним професійно-кваліфікаційним рівнем, що застосовує працю в економіці з врахуванням її технологічної та технічної оснащеності [10]. С. Пирожков розширює визначення трудового потенціалу, доповнивши його сукупністю демографічних, соціальних і духовних характеристик працездатного населення, зайнятого у суспільному виробництві, а також тієї його частини, яка залучена у підготовку до трудової діяльності, займається індивідуальною трудовою діяльністю, підприємництвом [11, с. 16]. Д. Богиня поділяє намагання С. Пирожкова підлаштувати визначення трудового потенціалу до сучасних умов господарювання і виділяє його більш лаконічно як «інтегральну оцінку і кількісних, і якісних характеристик економічно активного населення» [4, с. 77].

Найбільш сучасним і таким, що відповідає вимогам інформаційної економіки, на нашу думку, є визначення трудового потенціалу В. Антонюк, яка розуміє його як інтегральну здатність населення будь-якого віку до трудової, підприємницької та інноваційної діяльності. Автор вперше визнає носієм трудового потенціалу усе населення із його спроможністю до продуктивної і творчої праці, вдосконалення професійних навиків, активності в інноваціях тощо [1]. Водночас, ми не можемо погодитись з тим, що науковці не включають трудовий потенціал у структуру людського, хоча В. Антонюк близька до цього, визначивши трудовий потенціал характеристикою усього сукупного населення без вікових обмежень. Розглядаючи трудовий потенціал не лише з погляду кількісно-якісних характеристик населення як його носія, а і з огляду на концептуальні зміни в економічних відносинах інформаційного суспільства, ми переконані у тому, що це поняття поступово зменшує свою вагомість у трактуванні ролі, місця та значення людини в економічному прогресі, і, поступаючись у цьому людському потенціалу, органічно входить в його структуру (рис. 1.).

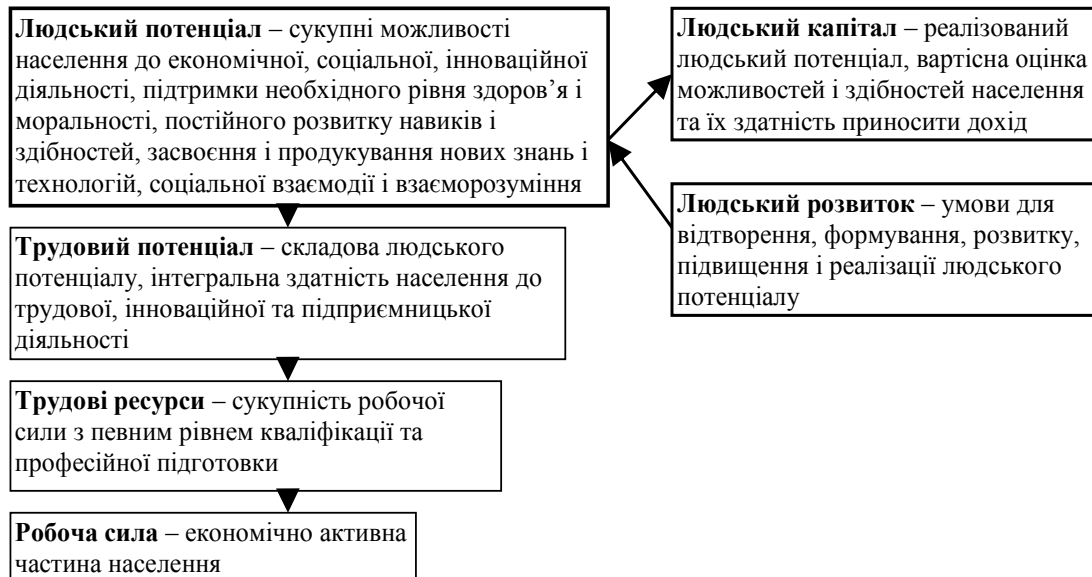

Рис. 1. Співвідношення основних понять щодо визначення ролі людини в соціально-економічному розвитку*

*(складено автором на основі 2, 6, 8)

Характерно, що в сучасних соціально-економічних дослідженнях найбільш вживаним є поняття людського капіталу, який розуміють як вартісну оцінку здібностей людини: вроджених якостей, освіти, кваліфікації, професійних знань, досвіду в контексті їх здатності приносити дохід [19, с. 9].

Разом з тим, ряд науковців наголошують на обмеженості використання концепції людського капіталу при визначенні місця людини в економіці. Зокрема, С. Злупко зазначає, що ідентичні обсяги інвестування в людський капітал в різних країнах не приносять ідентичних економічних ефектів.

Це пояснюється тим, що за межами визначення людського капіталу залишаються ряд інших вимірів людини, таких як таланти і обдарування, вроджені здібності, психологічні особливості, менталітет, духовність, соціальні відносини тощо [8, с. 13].

В той же час, гносеологічно ширшим є поняття «потенціал», що включає сукупність можливостей, джерел і ресурсів, що можуть бути використані для вирішення необхідних завдань [6, с. 8]. З точки зору В. Близнюк, потенціал, характеризуючи сферу можливостей, цілком або частково може бути реалізованим, перетворюючись на людський капітал [4, с. 32]. Л. Шаульська підкреслює, що поняття «людський потенціал», позначаючи сукупну здатність населення до економічної та соціальної діяльності і розвитку, є найширшим за змістом і включає трудовий потенціал як невід'ємну його складову і людський капітал як форму його реалізації [19, с. 93-94].

Аналогічним чином інші вітчизняні економісти О. Амоша, О. Новікова, В. Антонюк дають загальне визначення людського потенціалу як високих якісних характеристик людини, що дозволяють їй прожити тривале та благополучне життя. Виділяючи людський потенціал пріоритетом економічної і суспільної діяльності, вони ставлять наголос на концепції людського розвитку, що включає два ключових аспекти: формування складових людського потенціалу та його використання в різних видах економічної діяльності [8, с. 16]. В цьому ж руслі Л. Безтелесна позначає людський розвиток як економічну категорію, що відображає процес формування умов і здійснення людьми вибору з розширення можливостей з реалізації їх людського потенціалу [2, с. 10]. Е. Лібанова підкреслює такі базові умови людського розвитку як продуктивність – можливість людини підвищувати продуктивність своєї діяльності за адекватну винагороду; рівність – рівні можливості в економічному, суспільному і політичному житті; участь людей у прийнятті рішень, які стосуються їх життя і розвитку; сталість – підвищення відповідальності людини у використанні ресурсів; співробітництво – розвиток

соціальних структур; безпека у всіх сферах життя [9, с. 53-56]. Отже, людський розвиток є процесом запровадження необхідних умов для формування і реалізації людського потенціалу (рис. 1).

За десятиліття дослідження поняття людського потенціалу українськими вченими склалась низка його визначень (табл. 1.). Спільною їх рисою є комплексний підхід до розуміння людського потенціалу, намагання відобразити його багатосторонню структуру. Разом з тим, ми не можемо погодитись із окремими визначеннями (В. Порохня, В. Приймак), які відображають лише інструментальні погляди на дане поняття, ототожнюючи його з людським капіталом (табл. 1).

Таблиця 1. Контент-аналіз поняття «людський потенціал» українськими науковцями

№ п/п	Визначення	Автор
1	Людський потенціал – це високі якісні характеристики людини, її можливість прожити тривале та благополучне життя, головний елемент національного багатства та провідна мета суспільного розвитку [8, с. 16]	О. Амоша, В. Антонюк, О. Новікова
2	Людський потенціал – це здібності, можливості й потреба людей працювати, сукупність різних їх якостей, що визначають особистість, як фізичних, так і духовних [2, с. 9]	Л. Безтелесна
3	Людський потенціал – це сукупна здатність суспільства до освоєння і осмислення світу, накопичення знань, створення на цій основі інтелектуальних продуктів та системи прийняття, переробки, використання, відтворення і передавання інформації [3, с. 31]	В. Близнюк
5	Людський потенціал – це поняття, яке, будучи близьким по змісту до таких понять як трудовий або виробничий потенціал, визначає більш широкий спектр соціально-демографічних і трудових відносин у суспільстві [4, с. 58]	Д. Богиня
6	Людський потенціал – це сукупність соціально-демографічного, соціально-економічного, діяльнісного та соціокультурного потенціалів [18, с. 35]	О. Грішнова Е. Лібанова
7	Людський потенціал – це системне утворення, зміст і функції якого розкриваються у процесі взаємозв'язку і взаємодії його складових, реалізація яких у ході життєдіяльності призводить до певних досягнень людини, що мають соціальну значимість [11, с. 17]	С. Пирожков
8	Людський потенціал – це можливий рівень досягнення економікою країни бажаних темпів економічного зростання з використанням наявного людського та інтелектуального капіталу [12, с. 50]	В. Порохня
9	Людський потенціал – це людський капітал та соціально-економічні умови його формування, розвитку і використання [13, с. 9]	В. Приймак
10	Людський потенціал – це здібності людини, що не залежать від рівня їх використання в матеріальному або нематеріальному виробництві [14, с. 31]	Л. Семів
11	Людський потенціал – це сукупність наявних або природних здібностей до інтелектуальної, творчої, розумової, економічної, культурної діяльності з метою індивідуального та суспільного розвитку [5, с. 69]	О. Стефанишин
12	Людський потенціал – це наявні в даний момент чи в майбутньому людські можливості, які можуть бути використані в будь-якій сфері суспільно корисної діяльності для досягнення поставленої мети [16, с. 192]	С. Трубич
13	Людський потенціал – сукупна здатність певної людської спільноти (народу, територіальної громади, трудового колективу підприємства тощо) і окремої людини до економічної і соціальної діяльності та розвитку [19, с. 93-94]	Л. Шаульська

Спираючись на концепцію розвитку людського потенціалу, яка поєднує інструментальний та соціальний напрями визначення місця людини в економічному житті, ми переконані в тому, що поняття «людський потенціал» відображає набагато ширшу сферу суспільних відносин ніж людський капітал та інші суміжні поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В.П. Регіональний менеджмент в системі формування трудового потенціалу / В. П. Антонюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки. – 2005. – № 3. – С. 243 – 252.
2. Безтелесна Л. Людський розвиток: підходи до трактування суті та умов його забезпечення / Л. Безтелесна // Економіка України : Політико-економічний журнал . – 2009 . – № 7. – С. 4 – 12.
3. Близнюк В. Оцінка людського потенціалу економічного зростання України: теорія та практика / В. Близнюк // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 5. – С. 30–34
4. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К. Знання-Прес, 2000. – 313 с.
5. Буркинський Б.В. Ефективність використання трудового потенціалу: теорія і практика / Буркинський Б.В., Нижник В.М., Ніколайчук М.В. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 223 с.
6. Грішнова О.А. Людський розвиток : [навч. посіб.] / Грішнова О.А. – К. КНЕУ, 2006. – 308 с.
7. Злупко С. М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні: навч. посібник / С. М. Злупко, М. М. Мартиняк. – Львів : Львівський нац. Ун-т ім. І.Франка, 2001. – 192 с.
8. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: монографія / [О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.] / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2008. – 468 с.
9. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. – 328 с.
10. Онікієнко В.В. Методологія регулювання попиту і пропозиції робочої сили / В.В. Онікієнко // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб., Вип.18. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – С.7 – 14
11. Пирожков С.И. Трудовой потенциал в демографическом измерении. – К.: Наук. думка, 1992. – 173 с.
12. Порохня В.М. Моделювання людського потенціалу держави: [монографія] / Порохня В.М., Бирський В.В. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 192 с.
13. Приймак В. Управління процесами розвитку та реалізації людського потенціалу в економіці України [Текст] : монографія / В. Приймак, О. Гинда ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів : Растр-7, 2013. – 436 с.
14. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір: монографія / Л. К. Семів. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
15. Стефанишин О.В. Людський потенціал економіки України: [монографія]. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 315 с.
16. Трубич С.Ю. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу / С.Ю. Трубич, З.М. Пушкар // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – С. 186–192
17. Управління підприємством: організаційно- економічний аспект: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М. В. Ніколайчука. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 389 с.
18. Чернодід І. С. Соціальна конкурентоспроможність національної економіки: сутність, показники та чинники забезпечення [Текст] : монографія / Чернодід І. С. ; Н.-д. екон. ін-т. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 383 с.
19. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України: монографія / Л. В. Шаульська. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2005. – 502 с.